

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اخباریان

و

تفسیر و علوم قرآن

بررسی و نقد آرا

محمد شریفی

استادیار دانشگاه مازندران

مرکز پژوهش دانشگاه علوم اسلامی رضوی

سرشناسه:.....: شریفی، محمد، ۱۳۵۸ -	
عنوان و نام پدیدآور.....: اخباریان و تفسیر و علوم قرآن: بررسی و نقد آرا/ محمد شریفی.	
مشخصات نشر:.....: مشهد: دانشگاه علوم اسلامی رضوی، مرکز پژوهش، ۱۳۹۶.	
مشخصات ظاهری:.....: ۳۴۸ ص.	
شابک:.....: ۹۷۸-۶۰۰-۷۰۴۴-۲۸-۵	
وضعیت فهرست نویسی: فیبا	
موضوع:.....: اخباریه -- عقاید	
موضوع:.....: تفاسیر شیعه -- قرن ۱۴	
موضوع:.....: Qur'an -- Shiite hermeneutics -- 20th century	
موضوع:.....: قرآن -- بررسی و شناخت	
موضوع:.....: Qur'an -- Surveys	
موضوع:.....: Akhbariyah -- Doctrines	
موضوع:.....: اخباریه -- دفاعیه‌ها و ردیه‌ها	
موضوع:.....: Akhbariyah -- Controversial literature	
شناسه افزوده:.....: دانشگاه علوم اسلامی رضوی، مرکز پژوهش	
رده بندی کنگره:.....: ۳۱۳۹۶ الف ۴/ش BP۲۳۹	
رده بندی دیویی:.....: ۲۹۷.۵	
شماره کتابشناسی ملی:.....: ۴۷ ۲۴۵۱	

اخباریان و تفسیر و علوم قرآن، بررسی و نقد آرا

نویسنده: محمد شریفی (یار دانشگاه مازندران)

ارزیابان علمی: حجج اسلام دکتر جواد ایروانی، اخباریان دانشگاه علوم اسلامی رضوی)

و دکتر حسن خرفانی (دانشیار دانشگاه علوم اسلامی رضوی)

ویرایش علمی: دکتر قاسم فائز (استاد دانشگاه مازندران)

ویرایش ادبی و فنی: محمود نظری پور

چاپ اول: تیر ۱۳۹۶

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

قیمت: ۱۸۰۰۰ تومان

حروفچینی و صفحه‌آرایی: واحد نشر مرکز پژوهش دانشگاه علوم اسلامی رضوی

چاپ و صحافی: مؤسسه چاپ و انتشارات استان قدس رضوی

مرکز توزیع: مشهد مقدس، حرم مطهر، انتشارات دانشگاه علوم اسلامی رضوی

صندوق پستی: ۹۱۷۳۵ - ۱۱۹۳ تلفن و دورنگار: ۰۵۱-۳۲۲۳۶۸۱۷

www.razavi.ac.ir

حق چاپ محفوظ است

فهرست مطالب

۹	سخن ناشر
۱۱	پیشگفتار
۱۵	فصل اول: تاریخچه اخباریگری
۱۵	مقدمه
۲۱	گفتار اول: اخباری در لغت و اصطلاح
۳۳	گفتار دوم: ادوار و سیر تحول اندیشه اخباری
۳۴	۱. عصر پیدایش (وجود رگه‌هایی از اخباریگری در متقدمان)...
۴۴	۲. عصر احیاءگری افراطی
۴۷	۳. عصر اعتدال
۴۹	۴. عصر افراط مجدد
۵۰	۵. عصر افول
۵۴	۶. عصر شکل‌گیری اخباریگری نوین (نواخباریگری)
۵۶	گفتار سوم: عوامل تداوم مکتب اخباری
۵۶	۱. حضور غالب یا مطرح در حوزه‌های علمی
۵۶	۲. تألیف کتاب‌های مرجع
۵۷	۳. تألیف آثار متنوع در حوزه دانش‌های اسلامی
۵۸	۴. همخوانی تفکر اخباری با مذاق عامیانه مذهبی
۵۹	گفتار چهارم: آثار و منابع مهم در رد اخباریگری

فصل دوم: مهم‌ترین اندیشه‌های اخباریان و گونه‌شناسی آنها.....	۶۳
مقدمه.....	۶۳
گفتار اول: مهم‌ترین اندیشه‌های اخباریان.....	۶۸
۱. حجیت‌نداشتن ظواهر قرآن برای غیرمعصومان.....	۶۹
۲. حجیت‌نداشتن و معتبرنبودن روایات نبوی مگر از طریق معصومان: و تفسیر آنان.....	۷۰
۳. معتبرنبودن ادله عقلی در استنباط احکام فقهی.....	۷۱
۴. حرمت اجتهاد و تقلید از غیرمعصوم.....	۷۲
۵. اعتقاد به قطعیت صدور روایات کتب اربعه.....	۷۳
۶. اعداد به تقسیم دوگانه حدیث.....	۷۶
۷. بی‌نیازی به علم رجال. جز در هنگام تعارض.....	۷۷
۸. حجج‌داشتن اجماع.....	۷۹
۹. مبرنبودن و اعد غیرروایی اصول فقه.....	۸۰
۱۰. لزوم رفع وجوب احتیاط در شبهات حکمیه تحریمیه.....	۸۰
گفتار دوم: گونه‌شناسی اخباریان.....	۸۱
۱. اخباریان محض.....	۸۲
الف. محمدامین استآبادی (۱۰۳۶ق).....	۸۳
ب. عبدالله سماییجی (۱۰۸۸ - ۱۱۱۳ق).....	۸۵
ج. میرزا محمد اخباری (مقتول در ۱۲۳۱ق).....	۸۶
۲. اخباریان اصول‌گرا.....	۸۷
الف. محمدتقی مجلسی (۱۰۰۳ - ۱۰۷۰ق).....	۸۷
ب. ملا محسن فیض کاشانی (۱۰۰۷ - ۱۰۹۱ق).....	۸۸
ج. عبدعلی حویزی (درگذشته قبل از ۱۰۹۷ق).....	۹۸
د. شیخ حر عاملی (۱۰۳۳ - ۱۱۰۴ق).....	۹۹
ه. سیدهاشم بحرانی (م ۱۱۰۷ یا ۱۱۰۹ق).....	۱۰۰
و. سید نعمت‌الله جزایری (۱۰۵۰ - ۱۱۱۲ق).....	۱۰۱
ز. شیخ یوسف بحرانی (۱۱۰۷ - ۱۱۸۶ق).....	۱۰۵
۳. اصولی اخبارگرا.....	۱۱۰
محمدباقر مجلسی (۱۰۳۷ - ۱۱۱۰ق).....	۱۱۰
یک. شواهد اخباری‌بودن علامه مجلسی.....	۱۱۳
دو. شواهد اصولی‌بودن علامه مجلسی.....	۱۱۶
نقد و بررسی دیدگاه مجلسی درباره حجیت عقل.....	۱۲۳
سه. جمع‌بندی اندیشه علامه مجلسی.....	۱۲۳

فصل سوم: علوم قرآن از دیدگاه اخباریان.....	۱۲۷
مقدمه.....	۱۲۷
گفتار اول: جایگاه و فضایل قرآن.....	۱۲۷
گفتار دوم: اعجاز قرآن.....	۱۳۰
گفتار سوم: تحریف ناپذیری قرآن.....	۱۳۸
۱. تحلیل و بررسی روایات تحریف‌نما.....	۱۴۳
۲. عدم تحریف قرآن از دیدگاه فیض کاشانی.....	۱۴۶
الف. دلیل فیض در ردّ تحریف قرآن.....	۱۴۷
یک. بی‌اعتمادشدن به قرآن با پذیرش تحریف.....	۱۴۷
دو. وجود دلایل اثبات عدم تحریف قرآن.....	۱۴۷
سه. تعارض روایات تحریف با احادیث عرض.....	۱۴۸
ب. نقد و بررسی دیدگاه فیض کاشانی در تحریف ناپذیری قرآن.....	۱۵۱
۳. دیدگاه علامه مجلسی در تحریف قرآن.....	۱۵۸
نقد و بررسی دیدگاه علامه مجلسی در تحریف قرآن.....	۱۵۹
گفتار چهارم: محکم و متشابه.....	۱۶۲
گفتار پنجم: تأویل قرآن.....	۱۶۷
نقد و بررسی دیدگاه فیض در موضوع تأویل قرآن.....	۱۷۰
گفتار ششم: ناسخ و منسوخ.....	۱۷۶
۱. نسخ وجوب و بقای جواز.....	۱۷۷
۲. نسخ برای گروهی و بقای آن برای دیگران.....	۱۷۹
۳. حمل مفهوم نسخ بر غیر معنای معهود آن.....	۱۷۹
گفتار هفتم: نزول قرآن و جمع و تدوین آن.....	۱۸۵
گفتار هشتم: اسباب نزول.....	۱۸۸
۱. جری و تطبیق در آیات قرآن.....	۱۹۰
۲. سبب نزول در بیان شأن امامان معصومین.....	۱۹۱
۳. بیان نزول آیه در شأن فرد یا گروهی خاص.....	۱۹۲
۴. بیان کامل‌ترین مصداق.....	۱۹۳
۵. بیان فضای نزول آیات.....	۱۹۳
۶. بیان تدریجی احکام.....	۱۹۴
۷. جواب به سؤالات و شبهات مردم.....	۱۹۵
۸. انداز درباره حوادث آینده.....	۱۹۵
جمع‌بندی.....	۲۰۰

۲۰۰	۹. قرائات هفت گانه
۲۰۲	نقد و بررسی
۲۰۴	۱۰. حروف مقطعه
۲۱۳	فصل چهارم: مبانی و روش های تفسیری اخباریان
۲۱۳	مقدمه
۲۲۰	گفتار اول: مبانی تفسیری اخباریان
۲۲۱	۱. جامعیت قرآن
۲۲۸	نقد و بررسی دیدگاه جامعیت قرآن
۲۳۱	۲. انحصار علم قرآن به معصومان
۲۳۶	۳. ناتوانی عقل از درک معارف قرآن
۲۳۸	۴. عدم حجت ظواهر قرآن برای غیر معصومان
۲۳۸	الف. معاندان به حجیت همه آیات قرآن
۲۳۹	ب. اخباریان حجت قرآن در احکام نظری
۲۴۴	ج. منحرفان حجت قرآن
۲۴۴	یک. ادله اخباریان و اثبات عدم حجیت ظواهر قرآن و نقد آن
۲۴۴	اول. اختصاص فهم و درک قرآن به امامان معصومین
۲۴۹	دوم. ممنوعیت تفسیر به رأی
۲۵۱	سوم. ممنوعیت عمل به ما یباهات
۲۵۳	چهارم. ظنی بودن ظواهر قرآن
۲۵۵	پنجم. احتمال وقوع تحریف در قرآن
۲۵۶	ششم. فهم ناپذیری قرآن
۲۷۳	دو. نظریه علامه طباطبائی، نقدی بر دیدگاه اخباریان
۲۷۷	گفتار دوم: روش های تفسیری اخباریان
۲۷۸	۱. اکتفا به روایات در تفسیر قرآن
۲۸۷	۲. تساهل در اخذ روایات تفسیری
۲۹۴	۳. ترک تفسیر آیاتی که ذیل آنها روایتی نرسیده است
۲۹۵	۴. استفاده محدود از علوم تفسیری
۲۹۹	فصل پنجم: پیامدهای اندیشه های اخباریان در حوزه علوم قرآن و تفسیر
۲۹۹	مقدمه
۳۰۰	گفتار اول: پیامدهای مثبت
۳۰۱	۱. تألیف جوامع روایی
۳۰۰	۲. تدوین تفاسیر روایی

۳۰۱	۳. تعمیق و گسترش مباحث فقهی و اصولی در فعالیت‌های جدلی اصولیان
۳۰۱	گفتار دوم: پیامدهای منفی
۳۰۱	۱. بی‌اعتمادی به قرآن به دلیل وقوع تحریف در آن
۳۰۳	۲. بی‌اعتبار شدن بخشی از روایات معصومان علیهم‌السلام
۳۰۴	۳. زیر سؤال رفتن جامعیت و جاودانگی قرآن
۳۰۶	۴. خدشه دار شدن اعجاز قرآن
۳۰۷	۵. نفی پادامای از صفات قرآن
۳۰۸	۶. کارایی داشتن آیات فاقد تفسیر روایی
۳۱۰	۷. ورود روایات ضعیف به حوزه تفسیر قرآن
۳۱۱	۸. ناسازگاری با حکم بالحکم الهی در هدایت بشر
۳۱۳	۹. مہجوریت نسبی قرآن
۳۱۷	نتیجه‌گیری
۳۲۵	کتابنامه
۳۲۵	الف. کتاب
۳۴۴	ب. پایان‌نامه دکتری و کارشناسی ارشد
۳۴۵	ج. مقالات داخلی
۳۴۸	د. آثار مستشرقان
۳۴۸	و. پایگاه‌های اینترنتی

پیشگفتار

«اخباریان» در اصطلاح به گروهی از عالمان امامیه اطلاق می‌شود که اهمیت ویژه‌ای برای اخبار اهل بیت علیهم‌السلام در تمام سوره‌های معرفتی، همچون عقاید، اخلاق و احکام شرعی قائل‌اند و به سایر مدارک فقط در صورتی که با احادیث ائمه علیهم‌السلام تأیید شده باشد، استناد می‌کنند و دربارهٔ مباحثی چون حجیت طوایر قرآن، تحریف‌ناپذیری قرآن، استقلال قرآن در استدلال و فهم، امکان و جواز تفسیر قرآن و آیات محکم و متشابه، دیدگاه‌های متفاوتی با دیگر عالمان دارند.

در فصول پنج‌گانهٔ این کتاب، دیدگاه‌های آنها در حوزه‌های علوم قرآن و تفسیر و نقدهای وارد بر این دیدگاه‌ها، و همچنین پیامدهای اندیشه‌هایشان در جامعهٔ شیعی، بررسی شده‌اند. تاریخچهٔ اخباریگری در فصل اول، مهم‌ترین اندیشه‌های اخباریان در فصل دوم، علوم قرآن از دیدگاه اخباریان در فصل سوم، مبانی و روش‌های تفسیری اخباریان در فصل چهارم، و پیامدهای اندیشه‌های اخباریان در حوزهٔ علوم قرآن و تفسیر در فصل پنجم مطرح و تبیین گردیده است.

چنین استنتاج می‌شود که اخباریان، طیفی خاص نیستند و لااقل به دو طیف افراطی

و معتدل تقسیم‌پذیرند. از این رو، نمی‌توان دیدگاه یگانه‌ای را به‌طور کامل به همه آنها نسبت داد. گروهی از اخباریان به تحریف قرآن به نحو نقیصه قائل شده و برخی از آنها قرآن گردآوری‌شده خلفا را محزف دانسته‌اند. اینان معتقدند قرآن کریم جامع همه علوم نخستین و واپسین است و هرچه امت اسلام تا روز قیامت نیاز دارند، در قرآن آمده است. اخباریان افراطی، قرآن را معما و رمزگونه و برای غیر معصوم، فهم‌ناپذیر و تفسیرناشدنی می‌دانند. برخی از آنان منکر حجیت ظواهر قرآن در احکام نظری‌اند و برخی نیز تمام قرآن را متشابه شمرده و عمل به هریک از آیات را مشروط به تأیید اهل بیت می‌دانسته‌اند.

اندیشه اخباری پیامدهایی مثبت و منفی داشته است. پیامدهای مثبت این تفکر عبارت‌اند از: ندهن حواص روایی نوین، تألیف تفاسیر گران‌سنگ روایی، تعمیق و گسترش مباحث فقهی و اصولی. پیامدهای منفی این تفکر، به‌ویژه در حوزه علوم قرآن و تفسیر عبارت‌اند از: سلب اعتماد به قرآن، سقوط اعتبار بخشی از روایات معصومان، زیر سؤال رفتن جامعیت و جاودانگی قرآن علی‌رغم ادعای اخباریان، وارد شدن خدشه به اعجاز قرآن، راهیابی تضاد و تناقض در قرآن، ناکارایی آیات فاقد تفسیر روایی، ورود روایات ضعیف به حوزه تفسیر قرآن، ناسازگاری با حکمت بالغه الهی در هدایت بشر، و در نهایت مهجوریت نسبی قرآن.

در پایان، به مصداق «من لم یشکر المخلوق، لم یشک الله» از آقای دکتر قاسم فائز، استاد دانشگاه تهران، که ویراستاری علمی این کتاب را انجام دادند، و نیز از آقای بابک هادیان که در تنظیم پاورقی‌های کتاب، حقیر را یاری کردند، تشکر می‌کنم و همت مرکز پژوهش دانشگاه علوم اسلامی رضوی را در چاپ و نشر آثار اسلامی و معارف قرآنی می‌ستایم و تلاش کارکنان واحد نشر آن مرکز محترم را ارج می‌نهم.

محمد شریفی

استادیار دانشگاه مازندران